

XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA NODAVLAT TA'LIM MUASSASALARINING TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Xakimova Gulchehra Sayrixonovna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Nodavlat ta'lim muassasalari ta'lim landshaftini diversifikatsiya qilish va boyitish, an'anaviy davlat ta'limiga muqobil yondashuvlarni taklif etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yuqori sifatli ta'limga bo'lgan talab ortib borayotgan bir paytda, nodavlat muassasalar ta'lim berishda mukammallikni ta'minlash uchun butun dunyo bo'ylab nazariy asoslar va ilg'or tajribalarga tayanishi juda muhimdir. Ushbu maqolada biz muvaffaqiyatli xorijiy tajribalardan kelib chiqib, nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga yordam beradigan nazariy asoslarni o'rganamiz.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, kadrlar tayyorlash sifati, kompetentsiya, kompetentsiya, professional model, kompetentsiya yondashuvi, innovatsion o'qitish usullari, konkurentosposobny mutaxassis.

KIRISH. Bugungi kunda Markaziy va Sharqiy Yevropaning aksariyat mamlakatlari, shu jumladan Rossiya, o'z mamlakatlari ta'lim tizimini global isloh qilish doirasida ta'lim faoliyatini monitoring qilish va baholash uchun asoslarni ishlab chiqdi. Bu mamlakatlar ta'lim va uning sifatini nazorat qilishning tarkibiy qismi sifatidagi milliy siyosatning muhim bosqichi bo'lgan kadrlar tayyorlash dasturlarini ishlab chiqishda normalarni (standartlarni) belgilashga kirishdilar. Ushbu normalar (standartlar) ta'lim maqsadlarini belgilash, mamlakatda yagona pedagogik makonni yaratish uchun zarur asos bo'lib, ular tufayli yoshlarning turli turdagi ta'lim muassasalarida yagona umumiy ta'lim darajasi ta'minlanadi. Ta'lim sohasining har qanday tahlili, ta'lim tashkilotlari yoki tizimlari faoliyatining har qanday reytingini ishlab chiqish har doim baholashni tanlash bilan bog'liq. Bu ta'lim sifati parametrlarini mustaqil kategoriya sifatida o'rganishga yondashuvlarni shakllantirishda hal qiluvchi omil bo'ladi. Ta'lim sifatini oshirish masalalarini o'rganish, ta'lim tizimini rivojlantirish imkoniyatlarini izlash bilan pedagoglar, iqtisodchilar, siyosatchilar shug'ullanadi. Sifatli ta'lim olish, kadrlar salohiyatini shakllantirishdan manfaatdorlik yangi standartlarni ishlab chiqishda, sifatni baholash tizimlarining yangi mexanizmlarini joriy etishda namoyon bo'lmoqda. Ko'pincha ta'lim xizmatlarini ko'rsatishning hozirgi holati va qoniqish darajasi to'g'risida tegishli va ishonchli ma'lumotlarni olish uchun monitoring o'tkaziladi: talabalarni o'qitish natijalari, professor-o'qituvchilarning ishi, o'quv dasturlari, moddiy-texnika ta'minoti, talab qilinadigan talablar. ta'lim muassasalari soni (maktabgacha ta'lim muassasasidan boshlab Oliy ma'lumot) va boshqalar. Shuning uchun, uchun kompleks tahlil Biz baholash usullari va sub'ektlariga qarab tasniflash doirasida bir nechta yondashuvlarni ajratib ko'rsatamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Tasniflarga ko'ra yondashuv ko'rib chiqiladi: ob'ektiv va relativistik. Ob'ektiv yondashuvga ko'ra, sifat deganda ob'ektiv o'lchovlar, faktlarni bayon qilish va turli ta'lim muassasalari, darajalari va ta'lim shakllari natijalarini taqqoslash imkoniyati tushuniladi. Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar muayyan ta'lim muassasasining rivojlanish ko'rsatkichlari bo'lib, butun ta'lim tizimini qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu yondashuv ma'lum bir sanaga qadar erishish kerak bo'lgan qadriyatlarini tasdiqlash, samaradorlik ko'rsatkichlari bo'yicha maktablar, universitetlar reytingini tuzishda qo'llaniladi.

Turli baholash tizimlari samaradorlik maqsadlaridan foydalanadi. Ko'rsatkichlar monitoringi barcha faoliyatning aksidir: talabalarining faoliyati, yangi loyihalarni amalga oshirish, uslubiy tadbirlar va boshqalar. Ko'pincha tizimlar rasmiy hisobot shaklida, davlat, mintaqaviy va mahalliy rivojlanish rejalarida nazarda tutilgan ko'rsatkichlar, ko'rsatkichlar, maqsadli qiymatlarni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, ob'ektiv yondashuv aks ettiradi ijobiy tomoni talabalar «samaradorligi» ko'rsatkichlarini rejalashtirishda, ammo ta'limda, ijtimoiy sohada bo'lgani kabi, ba'zi sohalarda ham aniq sifat komponenti mavjud bo'lib, uni foizlarda ob'ektiv tavsiflash juda qiyin. Va birinchi navbatda, ifodalovchi ko'rsatkichlarni tanlash muammosi alohida rol, chunki qabul qilingan qarorlarning to'g'riligi erishilgan qiymatlarni to'g'ri shakllantirish, qo'llash va tahlil qilishga bog'liq bo'ladi.

Keyingi yondashuv relativistikdir. U ta'lim samaradorligi yoki sifatini baholash mumkin bo'lgan mutlaq mezonlarni ko'rsatkichlar inkor etadi. Bunday yondashuv nuqtai nazaridan qaraganda, u yoki bu hodisaga erishish yo'lidagi ilg'or qadamlar emas, balki natijaga erishish - yakuniy maqsadga erishish, ta'lim tizimini rivojlantirishdagi aniq muvaffaqiyatlar baholanadi. Bu erda «ta'lim sifati» toifasi

baholanishi kerak bo'lgan mutlaq qiymatdir. Bunday yondashuvga misol sotsiologik tadqiqot. Shunday qilib, relyativistik yondashuvning asosiy hissasi shundaki, u ta'lim tizimidagi barcha o'zgarishlarning natijasini, uning jamiyat hayotiga ta'sirini ko'rsatadi. Yondashuv yakuniy natijaga erishilgan marralarni ajratib ko'rsatmaydi: dasturni ishlab chiqish va amalga oshirish, sinfdan tashqari ishlarni amalga oshirish yoki «4» va «5» da o'qiyotgan talabalar ulushini oshirish. U oliy maqsad - jamiyatni ta'lim sifatidan qanoatlantirdimi yoki yo'qmi, bolalar va yoshlarning intellektual, ijodiy, madaniy, axloqiy rivojlanishiga zamin yaratildimi, deb baho beradi.

Agar «ta'lim sifati» toifasini aniqlashga yondashuvlarni ta'lim jarayoniga va ta'lim muassasalari faoliyatiga bo'lgan munosabat nuqtai nazaridan ko'rib chiqsak, baholashning tashqi tomoni uchun ob'ektiv va relativistik yondashuvlar javob beradi. Uchinchi yondashuv muassasaning o'zida sodir bo'layotgan jarayonlarni tahlil qilishga, ya'ni «rivojlanish kontseptsiyasi» doirasidagi tadqiqotlarga asoslanadi. Ushbu yondashuvning asosiy qiymati yuqori hokimiyat tomonidan berilgan tashqi baho emas, balki ichki o'z-o'zini tekshirishdir. Bunday tadqiqotning maqsadi hozirgi vaqtda ta'lim sifatini ta'minlash uchun shart-sharoitlardir. Ushbu sharh ham ko'rsatkichlarni, ham so'rovlarni o'z ichiga oladi. Birinchisi, o'quv yutuqlari darajasini, o'qituvchilar o'qituvchilar tarkibini belgilash uchun hisobga olinadi, ikkinchisi ta'lim muassasasining o'ziga, uning o'quv jarayonidagi roliga munosabatni baholashga, norozilik sabablarini aniqlashga yordam beradi. Bunday yondashuv tashqi baholash o'rnini bosa olmaydi, lekin u ijobiy tajribani yoki umuman ta'lim jarayoniga ta'sir etuvchi kamchiliklarning sabablarini to'liqroq ochib beradi. Bunday vosita ta'lim sifatini muassasa faoliyati sifati bilan taqqoslaydigan va natijada resurslarni taqsimlashga tushadigan ob'ektiv va relativistik yondashuvlardan farqli o'laroq, ichkaridan takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Mavzular bo'yicha yondashuvlar tasnifi ushbu baholash sub'ekti (mijoz va iste'molchi) «ta'lim sifati» tushunchasiga beradigan semantik yukni o'z ichiga oladi. Ichki baholash tizimida bular talabalar, o'qituvchilar, ta'lim muassasalari, ta'lim organlari. Tashqi baholash tizimida - shaxs, ishlab chiqarish, jamiyat, davlat, ta'lim tizimi. Bu yondashuv A.M. Novikov tomonidan to'liq va aniq tasvirlangan. U o'zining «Ta'lim sifatini qanday baholash mumkin?» U sub'ektlar va ob'ektlar munosabatlari orqali reyting tizimini taqdim etdi. Bugungi kunga kelib, Markaziy va Sharqiy Evropaning juda ko'p mamlakatlari, shuningdek, Rossiya global qayta qurish doirasida shakllangan. Rossiya ish faoliyatini baholashning muntazam tizimini yaratish uchun hali zarur choralarni ko'rmadi. ta'lim muassasasi va umuman ta'lim tizimi. Aytish kerakki, bu sohada muhim buzilmas qarama-qarshilik mavjud: birinchi navbatda, ta'lim muassasasining avtonomligi va pedagogik hodimlar yetarli darajada kengaytirilgan kadrlar tayyorlash dasturlarini aniqlash sohasida davlatdan, ikkinchidan, tizimli jarayonlarga zid keladigan ta'lim muassasasi va pedagogik xodimlarning mustaqilligi, ularning faoliyati natijalarini davlat tomonidan baholash.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Bozorga asoslangan yondashuvlar: Qo'shma Shtatlar va Buyuk Britaniya kabi nodavlat ta'lim sektorlari yaxshi rivojlangan mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda, bozorga asoslangan yondashuv raqobat va iste'molchi tanloviga sifatni oshirishning asosiy omili sifatida urg'u beradi. Maktab tanlovi, nizom maktablari va vaucher tizimlari kabi nazariy asoslar nodavlat muassasalar ta'lim sifatining yuqori standartlarini saqlab qolgan holda talabalar va resurslar uchun qanday raqobatlashishi mumkinligi haqida tushuncha beradi.

Hisobdorlik va boshqaruv: Hisobdorlik va boshqaruvning nazariy modellari nodavlat ta'lim muassasalarida shaffoflik, samaradorlik va samaradorlikni ta'minlash bo'yicha qimmatli tushunchalarni beradi. Samaradorlikka asoslangan moliyalashtirish, akkreditatsiya va mustaqil nazorat mexanizmlari kabi tushunchalar sifat standartlarini saqlashga va doimiy takomillashtirishga yordam beradi.

Sifat kafolati va akkreditatsiya: Sifatni ta'minlash va akkreditatsiya bo'yicha xalqaro tajribalar nodavlat muassasalar tomonidan taqdim etilayotgan ta'lim sifatini baholash va taqqoslash uchun nazariy asoslarni taklif etadi. Sifatni ta'minlashning tan olingan standartlariga rioya qilish va akkreditatsiya jarayonlaridan o'tish orqali nodavlat tashkilotlar o'zlarining mukammallikka sodiqligini namoyish etishlari va ishonchliligini oshirishlari mumkin.

Eng yaxshi amaliyotlar va misollar:

Finlyandiyaning davlat-xususiy sherikligi: Finlyandiyaning nodavlat ta'lim muassasalarini davlat ta'lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi hamkorlik va sheriklik bo'yicha qimmatli saboqlarni beradi. Finlyandiya davlat organlari va nodavlat institutlar o'rtasida mustahkam aloqalarni yo'lga qo'yish orqali ta'lim sifatini boyitish uchun nodavlat provayderlarning tajribasi va innovatsiyalaridan

foydalangan.

Singapurning me'yoriy-huquqiy bazasi: Singapurning nodavlat ta'lim uchun mustahkam me'yoriy-huquqiy bazasi sifat va javobgarlikning yuqori standartlarini ta'minlaydi. Litsenziyalashning qat'iy talablari, ishlash monitoringi va sifat auditi orqali Singapur qat'iy ta'lim standartlarini qo'llab-quvvatlagan holda nodavlat muassasalar rivojlanadigan muhitni yaratdi.

Shvetsiyaning maktab tanlash modeli: Shvetsiyaning maktab tanlash tizimi va vaucherga asoslangan moliyalashtirish uning nodavlat ta'lim sektorida raqobat va xilma-xillikni rag'batlantirdi. Ota-onalarga turli xil ta'lim imkoniyatlaridan birini tanlash erkinligini berish orqali Shvetsiya innovatsiyalarini rag'batlantirdi va nodavlat muassasalarni talabalarning turli ehtiyojlarini qondirishda mukammallikka intilishga undadi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish uchun xorijiy tajribalardan olingan nazariy asoslar va ilg'or tajribalardan foydalanish zarur. Bozorga asoslangan yondashuvlarni qo'llash, mas'uliyat va boshqaruv mexanizmlarini kuchaytirish hamda sifat kafolati standartlarini qabul qilish orqali nodavlat muassasalar o'zlarining ta'lim takliflarini oshirishlari va ta'lim tizimini har tomonlama takomillashtirishga hissa qo'shishlari mumkin. Muvaffaqiyatli modellardan o'rganish va ularni mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali nodavlat ta'lim muassasalari ta'lim kelajagini shakllantirishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori PQ-3276 «Nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» 2017 yil, 152.

Boltayeva F. A., Ibrohimova N. N. Maktabgacha ta'limda integral darslar -innovatsion loyiha sifatida. «Science and Innovation». International scientific journal. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6626043> 2022 y., 2-son. 292 b.3.

Boltayeva F. A. Esonaliyeva O. Yoshlar hayotida virtuellashuv sabablari va omillari. «Fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasi» FTAI, Jild: 03, Nashr: 06,